

מצות שמחת יו"ט בזמן הבית ובזמן הזה

א. אכילת והבאת קרבן ושמחה ביין ובבגדים

התוס' (יומא ג. ד"ה פז"ר קש"ב) הקשו וז"ל, וא"ת תיפוק ליה דטעון לינה משום שלמי שמחה דהווי כל ח', דתנן (שם דף מב:) ההלל והשמחה ח', ואפי' בשאר ימות השנה אם מביא קרבן טעון לינה, עכ"ל. ותירצו וז"ל, ועוד דבפ"ק דחגיגה (דף ח.). תניא ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה, ואמרינן בפסחים פרק אלו דברים (דף עא.) דאפילו בכסות נקיה ויין ישן, ובע"א לא משכחת שמחה שמונה כשחל יום ראשון להיות בשבת, דבשלמים דאתמול לא משכחת לה, דבעינן זביחה בשעת שמחה וליכא, אלא כדפירש בכסות נקיה ויין ישן. והכי אמר בירושלמי פרק קמא דברכות וטעונה לינה, במה דברים אמורים כשאין עמה קרבן, אבל יש עמה קרבן בלא כך טעון לינה מחמת הקרבן, עכ"ל.

ובשפ"א (שם) הקשה דלכתחילה צריך לאכול בשר קרבן, וא"כ טעון לינה משום הקרבן. ועוד הקשה על הגמ' (פסחים עא. הנ"ל) למה הזכירו כסות נקיה ויין ישן ולא בשר שלמים שלא נזבח בשעת שמחה. ותירץ שחידוש הגמ' (שם) הוא, שבאמת אין חיוב לאכול בשר קרבן ח' ימים, וי"ח בכסות נקיה ויין ישן, ולכן צריך קרא לחייב בלינה ח' ימים אע"פ שאינו מביא קרבן.

ובתוספתא (חגיגה פ"א ה"ה) איתא שהשמחה יש לה תשלומין כל ז'. וקשה דחייב בכל יום. ותירץ השפ"א ע"פ הנ"ל דיש חיוב לאכול בשר קרבן רק יום א', ויש לו תשלומין כל ז'. אבל ברש"י ותוספות (סוכה מב:) מבואר דיש חיוב לאכול בשר קרבן ח' ימים, עכ"ד.

ובאמרי ברוך (בהגה"ה לטורי אבן חגיגה ז. ד"ה יש) פירש התוספתא, דמלבד החיוב לאכול בשר קרבן ח' ימים, יש חיוב נוסף להביא קרבן שלמי

שמחה יום א', ויש לו תשלומין. וכ"כ באבי עזרי (חגיגה פ"ב ה"י) אלא שהחזו"א כתב לו דאין חיוב כזה, עיי"ש בסוף הספר. וכ"כ בערוך לנר (סוכה מח.), והמנ"ח (מצוה תפח אות ג).

ובמשנת יעב"ץ (או"ח סי' מא אות ד) צידד, דיל"ח בין סוכות לפסח, דרק בסוכות תנן ההלל והשמחה שמונה, ובערכין (י:) לענין הלל איתא דימי החג חלוקין בקרבנותיהן, והיינו דכל יום הוא יו"ט בפנ"ע, משא"כ בפסח, דאין חלוקין בקרבנותיהן, א"כ כל ימי הפסח כיומא אריכתא, והלל דיום א' י"ח לכל ימי הפסח, וה"ה בשמחה, דבסוכות החיוב בכל יום, ובפסח י"ח בפעם א'. וא"כ התוספתא קאי בפסח, וכמדויק מלשון כל ד', ולא כל ח', וכיון שבפסח יש חיוב שמחה רק פעם א', יש לו תשלומין כל ד', עכ"ד.

ובפסחים (קט.). בזמן שבהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר, ועכשיו אין שמחה אלא ביין, ונשים בראוי להן בבגדים. ולכאורה הגמ' (עא.) כסות נקיה ויין ישן לצדדים, כסות נקיה לנשים ויין ישן לאנשים, וכ"כ במתיבתא (עא. הערה טז).

ב. שמחה ביום שמיני עצרת

גרסינן (סוכה מח.) והיית אך שמח, לרבות ליל יו"ט אחרון לשמחה. ופי' רש"י ק"ו יום ח' שחייב בשמחה. והקשה מהרש"א (שם מב:) שרש"י (פסחים עא.) כתב דיו"ט אחרון גופי' לא, דהא תרי זימני שבעת ימים כתיב גבי אכילה, ולא שמנה, וממילא אימעיט שמיני, ורק ליל שמיני נתרבה. הרי רש"י סותר את עצמו.

ותירץ בספר משנת יעב"ץ (שם אות ב'), דרש"י בפסחים קאי לשיטת עולא, דבעינן זביחה בשעת שמחה. ולפ"ז ע"כ גדר הריבוי הוא דליל שמיני נכלל בחיוב דיום שביעי, וכדקיימא לן (חולין פג.) דבקדשים הלילה הולך אחר היום שלפניו, וקמ"ל דכמו שבכל לילה י"ח שמחה, אף דאין זביחה בלילה, כי היום שלפניו שעת שמחה היא, ה"ה בליל שמיני, שאף דרגל בפנ"ע הוא, מ"מ הושענא רבה, היום שלפניו, זמן שמחה ללילה שלאחריו. ולפ"ז רק ליל שמיני נתרבה, שנמשך אחר יום השביעי, ויום שמיני לא נתרבה. ואף דתנן השמחה שמנה (מח.), י"ל דנוהג ח' ימים

מט"ו תשרי עד כ"ב תשרי. אמנם רק ז' מעל"ע, מתחילת יום א', עד סוף ליל ח', והם שבעת ימים דקרא.

אבל רש"י בסוכה קאי לשיטת רבין, דלפי הרמב"ם (חגיגה פ"ב הי"ב) קיי"ל כוותי', דא"צ זביחה בשעת שמחה, דאע"פ ששחטן קודם הרגל, הואיל ואוכל מהן ברגל יי"ח. ולפ"ז י"ל דריבוי דליל ח' אינו משום שנמשך אחר יום ז' אלא חיוב בפ"ע דליל ח', וק"ו יום ח', דימים כתיב ולילה טפל ליום. וכ"כ הרמב"ם (יו"ט פ"ו הי"ז), דכל ח' ימי החג יש חיוב שמחה מה"ת עכ"ד.

ונראה להוסיף, דע"כ הגמ' (מת.) קאי לשיטת רבין, שהקשו ומה ראית לרבות ליל יו"ט האחרון ולהוציא ליל יו"ט הראשון. ותירצו שליל ח' יש שמחה לפניו ולא ליל א'. והצד בגמ' דאך מרבה ליל יו"ט ראשון פרש"י וז"ל, שצריך לזבוח שלמים ערב יו"ט לשמחת לילה א', וא"צ זביחה בשעת שמחה, עכ"ל. ודחו צד זה רק מסברא צדדית דאין שמחה לפניו. הרי דע"כ הגמ' (מת.) קאי לשיטת רבין, ולכן פרש"י דחייב ביום ח' ק"ו מליל ח', וכנ"ל.

ג. שלמים ביום וואו בלילה

ז"ל החזו"א (או"ח סי' קכד, עא.), והא דמרבין לילות יש להסתפק אם צריך שלמים בין ביום ובין בלילה או דיוצא באכילה פעם א' בין אם אכלן ביום בין אם אכלן בלילה, עכ"ל. ולצד הב', דדי בפעם א', ביום או בלילה, יש לעין אם יי"ח דיום א' אם אכל בליל יו"ט א', דאף דאין חיוב לשחוט בעיו"ט אף להרמב"ם שפסק כרבין דא"צ זביחה בשעת שמחה ואפשר לשחוט בערב יו"ט, וכנ"ל, מ"מ אולי אם שחט עיו"ט ואכל ליל יו"ט הא' יי"ח וא"צ לאכול שוב ביום א'.

והנה הרמב"ם (שם) כתב דיש בכלל אותה שמחה, דקרבן שלמים שנא' עליו ושמחת בתגך, לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל א' כראוי לו ופירש (היי"ח) קטנים בקליות ואגוזים, נשים בבגדים ותכשיטים, ואנשים בבשר וביין.

וז"ל המנ"ח (מצוה תפח סק"ו), הר"מ סתם הדבר וכתב ח' ימי החג, נראה דגם יו"ט האחרון חייב בשמחה, מבואר דחייב בשמחה כל ימות הרגל

ובלילות ג"כ. ומבאור בש"ס דליל יו"ט הא' אינו חייב בשמחה, שאין שמחה לפניו. והר"מ סתם הדברים, ומ"מ הדין אמת, דמבואר בברייתא בהדיא עכ"ל. ובהערה ז' כתב בשם הגר"ח, דדוקא מחיוב שלמי שמחה נתמעט ולא משאר שמחות. ולפ"ז ניחא סתימת הרמב"ם.

ובחזו"א (שם) הוכיח דחייב בשאר שמחות בליל א' דיו"ט מהרשב"ם (פסחים קח: ד"ה ידי יין יצא), וז"ל משום שמחת יו"ט כדתניא לקמן (קט.). ושמחת בחגך, במה משמחו ביין עכ"ל. וצ"ע דנימא דפטור בליל א', ומ"מ שתה יין בליל א' י"ח ביום א', לצד ב' בחזו"א (שם) דדי בפעם א' ביום, ביום או בלילה. ומזה נראה, דכיון דליל א' נתמעט משלמי שמחה, אף אם שחט בעיו"ט ואכל בליל א' דיו"ט לא י"ח דנידון כלאו זמן חיובו, וממילא מוכח מהרשב"ם דהוי זמן חיובו דשאר מיני שמחה כשתיית יין, מדיי"ח בליל א' דפסח, ודו"ק.

שו"ר ברמב"ם (חגיגה פ"ב הי"ג) שכתב שאם הביא קרבן תודה בערב פסח י"ח שמחה. והלח"מ (שם) הקשה דנאכל רק ליום ולילה, ובלילה א' אין חיוב שמחה. ולמשכ"ל י"ל דאף דאין חיוב לזבוח בעיו"ט, מ"מ אם שחט בעיו"ט ואכל בלילה א' דיו"ט י"ח שמחה דיום הא'.

והחזו"א, דלא ס"ל כן, מחלק בין פסח לסוכות (סי' קכט סק"י ד"ה עא.) דפטור בסוכות כגמ' (מח.) כי אין שמחה לפניו. אבל בפסח, דחייב לשחוט קרבן פסח בעיו"ט, שפיר מקיים מ"ע דשמחת יו"ט בקרבן פסח למאי דקיי"ל דא"צ זביחה בשעת שמחה. ובלא הביא קרבן פסח י"ח בחגיגה. ונראה דלצד הב' דסגי בפעם א', אינו חייב ביום א' של פסח בשמחה, שכבר יצא באכילת הפסח. אבל סיים שהרמב"ם לא חילק בין לילה א' לשאר לילות. כל' וא"כ נראה דגם בסוכות לצד ב' י"ח בלילה הא', וא"צ לאכול ביום א', אף דאין חיוב לשחוט בעיו"ט. וזה דלא כראיתו הנ"ל מהרשב"ם (קח:) וצ"ע.

ד. יין ביום ואו בלילה

והספק הנ"ל שבחזו"א, אולי תלוי במחלוקת רש"י ותוספות. שרש"י (סוכה מח.) כתב ושאר לילות לא צריכי ריבוי, דימים אפילו לילות משמע כדרכינן גבי סוכה (לעיל מג.). וכיון דאין ריבוי, נראה כצד הב' בחזו"א,

דדי בפעם א' ביום, ביום או בלילה, דאפילו לילה בכלל שבעת ימים, ויי"ח בלילה, וא"צ פעם ב' ביום.

אבל התוספות (פסחים עא. ד"ה לרבות) כתבו דלילות אחרות איצטריך ריבוי דבגמרא (מג.) ד"ושמחתם שבעת ימים" דדרשינן מיני' שלמי שמחה, דרשינן נמי לולב במקדש, והתם ימים ולא לילות. וליל יו"ט אחרון צריך ריבויא טפי משום דח' רגל בפנ"ע, והו"א לא יהא מחויב לזבוח שלמי שמחה ביום ז' לצורך ח', כמו שאינו מחויב בעיו"ט לצורך הלילה. וכיון שהתוספות כ"כ בגמ' שמסייע לעולא, נראה דההו"א הוא דד' אינו שעת שמחה ביחס לח', וכנ"ל, קמ"ל דהוי שעת שמחה, משא"כ עיו"ט.

עכ"פ מכיון שאצטריך ריבויא נראה כצד א' בחזו"א, שיש חיוב נוסף לאכול בשר שלמים בלילה, בנוסף לחיוב שביום. שו"ר כן באוצר העיונים שבגמ' מתיבתא (פסחים ס"י מג אות ט, ריש עמ' מח).

והנה בגמרא (עא.) הקשו על עולא מהמשנה דהשמחה שמונה, ואיך מקיימין שמחת יו"ט ביום א' כשחל בשבת. ותירץ רב פפא משמחו בכסות נקיה ויין ישן. ויש להסתפק כנ"ל האם צריך יין ישן בין ביום ובין בלילה, או דיוצא בשתיה פעם אחת בין אם שתה ביום בין אם שתה בלילה. ולכאורה כיון שההכרח לרב פפא הוא המשנה דהשמחה ח', כל שמקיימו ביין ישן פעם א' ביום א' שחל בשבת, בלילה או ביום, יי"ח. ואם דין יין כדין של שלמי שמחה, היה נראה דגם בזה די בפעם א' ביממה, וכצד ב' בחזו"א. ודו"ק.

ה. ראייה לקולא מתוס'

ז"ל התוספות (סוכה מב: ד"ה לולב) וא"ת זימנין דאינם נאכלין כל ח', כגון שחל י"ט ראשון דסוכות באחד בשבת ויום שמיני בא' בשבת, דאי אפשר לומר כל ח' שלמים, דליל מוצאי שביעי לא ישחטו, דבעינן יום הקרבה, ויום השביעי נמי לא, דאין חגיגת שמחה דוחה שבת, וע"כ מהני דנשחטו ביום [ששי] אכיל בשביעי, ואין שלמים נאכלין לשני ימים ושני לילות, נמצא דבליל מוצאי שבת שהוא ליל שמיני עצרת לא יאכל שלמים. ויש לומר כדאמר רב פפא פרק אלו דברים (שם דף עא.) על קושיא אחרת משמחו בכסות נקיה וביין ישן ה"נ נימא הכי, עכ"ל.

והקשה מהרש"ל, דקשה ממוצ"ש גם כשיום א' דסוכות אינו יום א' קשה ממוצ"ש דסוכות ותי' משום דשאר לילות לא איתרכי להדיא בשלמים, רק ליל ח', כל', דאה"נ דקשה בכל סוכות דא"א בלי מוצ"ש. ובמהרש"א תירץ דס"ל כרש"י בפסחים (עא). דאין שמחה ביום ח' אלא בליל ח', וכנ"ל. וכשחל ליל ח' במוצ"ש ליכא שמחה כלל בח', לא בלילה ולא ביום, והו"ל למתני נמי השמחה ז' וח', כדקתני באידך בבי (לולב וערבה ו' וז'). אבל בשאר לילות כשחל במוצ"ש איכא שמחה מיהת ביום. ומוכח מדבריו כצד ב' בחזו"א, דאם אכל בשר שלמים ביום ח', י"ח, וא"צ לאכול גם בליל ח'.

ואולי מהרש"ל שלא תי' כן ס"ל כצד הא'. שו"ר כן במתיבתא (שם). ונראה דקיי"ל כמהרש"א ודלא כפסקי תשובות (סי' תקל הע' 63) שכתב שיש לשחות יין לילה ויום, אלא כהאג"מ והגרי"ש אלישיב דדי ברביעית א' בכל יום דחזה"מ, ע"ש.

ו. לילה לפני או לאחר היום

ומעתה יש לעיין איך מגדירים יום לענין זה. ובילקוט ביאורים (מתיבתא עא. ד"ה ואם) כתבו "ולא צריך לאכול ביום פעם נוספת" כל' דהיום הולך אחר הלילה וככל התורה כולה. אבל שמעתי ממו"ר הג"ר צבי שכטר שליט"א שהלילה הולך אחר היום בקדשים, והוה"נ בזה"ז בשאר שמחות כשתית יין. ולכן בחזה"מ יש לשחות יין פעם א' ביממה מעלות השחר עד עלות השחר.

ולולא דבריו נראה, דתלוי במחלוקת אם בעינן זביחה בשעת שמחה או לא, וכדברי המשנת יעב"ץ הנ"ל (אות ב'), דגם דין שמחה ביום ח' תלוי במחלוקת זו. דהנה אם צריך זביחה בשעת שמחה נתבאר לעיל שיש שמחה ז' ימים, כדכתיב, מעלות השחר דיום א' עד עלות השחר דיום ח'. ולפ"ז מסתבר כדברי מו"ר הגרצ"ש שליט"א, דהלילה הולך אחר היום, וכחשבון ז' הימים ע"פ חולין (פג.) וכנ"ל.

אבל למאי דקיי"ל, כהרמב"ם, דא"צ זביחה בשעת שמחה, ואך מרבה יום ח' [ובפרט להצד דיי"ח יום א' גם בליל א' אף דאין חיוב לזבוח בעיו"ט ולאכול בליל א' דיו"ט, עיי"ל], נראה דהשמחה שמנה כפשוטו, ויש חיוב בפ"ע בשמיני עצרת לילה ויום, וה"ה בכל ימי חוה"מ בחיוב שלמי שמחה, וק"ו בשתיית יין דאינו קדשים, היום הולך אחר הלילה, כשאר דיני התורה.

ז. שמחה בזמנינו דאורייתא או דרבנן

התוס' (מו"ק יד: ד"ה עשה) כתבו דשמחת הרגל דרבנן, ושמחת היינו בשלמי שמחה. וצ"ע, דבסוכה (מב:) כתבו דמקיים מ"ע בשמחה דאורייתא בכסות נקי' ויין ישן, ונראה דנכלל במ"ע דשמחה, וכמש"כ הרמב"ם, וכנ"ל. הרי התוס' כ"כ ע"פ רב פפא (עא.), ושיטתם במו"ק צ"ע.

ונראה [ושו"ר שכ"כ האור חדש (עא.)], דגם זה תלוי במחלוקת אם צריכים זביחה בשעת שמחה או לא, דההכרח לומר שיוצא ידי חובת שמחה ביין ישן וכסות נקי' הוא דין שמחה ביו"ט א' שחל בשבת, דקשה לעולא, ורב פפא תירץ דיי"ח ביין ישן. אבל התוס' במו"ק כתבו ששמחת הרגל בזה"ז דרבנן לדינא, למאי דקי"ל דא"צ זביחה בשעת שמחה, ולפ"ז שמחה מדאורייתא היינו בשלמי שמחה דוקא. והתוס' (ר"ה ה. ד"ה מה) והר"ן (רפ"ד דסוכה) שכתבו שיי"ח שמחה בכסות נקי' ויין ישן, כתבו כן רק מההכרח שבגמ' למ"ד דבעינן זביחה בשעת שמחה, עיי"ש.